

УДК 336.71.078.3

І.І. Д'ЯКОНОВА, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту
ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Є.Ю. МОРДАНЬ, аспірант кафедри менеджменту,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТЬ «БАНКІВСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ» ТА «ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

У статті розкрито економічну сутність понять «банківське регулювання» та «державне регулювання банківської діяльності», що формують теоретичне підґрунтя банківської діяльності, а також обґрунтовано необхідність розмежування зазначених понять та окреслено межі їх застосування.

Ключові слова: банківська система, банківське регулювання, державне регулювання банківської діяльності, Національний банк України.

Постановка проблеми. У сучасних ринкових умовах банківська система постає, як невід'ємна складова фінансової системи, потужний сектор економіки, провідна роль якої пов'язана з акумулюванням фінансових ресурсів для задоволення потреб економіки та формування сприятливого макроекономічного клімату. Діяльність банківського сектору постійно перебуває під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, зумовлює потребу у застосуванні різноманітних заходів впливу з боку держави для досягнення її стабільного функціонування. За цих умов впровадження ефективного механізму регулювання банківської діяльності є першочерговим завданням держави у досягненні стратегічних цілей розвитку економіки країни. Створення дієвої системи регулювання діяльності банківських установ ускладнюється існуванням проблеми неопрацьованості теоретичного підґрунтя в банківській галузі, зокрема відсутності законодавчо закріпленого визначення поняття «державне

регулювання банківської діяльності». Отже, постає необхідність розкриття економічної сутності цього терміну, а також зіставлення його з поняттям «банківське регулювання» з позиції суб'єктів, що беруть участь в процесі регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термінологічні дослідження у сфері банківського регулювання та нагляду висвітлюються в працях українських науковців, зокрема таких, як Ю. В. Ващенко[1], О. Д. Вовчак [2], І. І. Д'яконова [4], А. О. Єпіфанов [6], І. В. Сало [6], В. В. Коваленко [12], О. Г. Коренева [12], О. С. Любунь [10], В. І. Міщенко [12], А. М. Мороз [12], О. П. Орлюк [15], А. П. Яценюк [12]. Переважна більшість наукових праць присвячені розробці різних методологічних підходів до з'ясування сутності понять банківського регулювання, банківського нагляду та банківського контролю, а також дослідженню їх взаємозалежності та взаємозв'язку, розставляючи акценти на домінуванні того чи іншого поняття у сфері банківської діяльності. Проте, визначення сутності понять банківське регулювання та державне регулювання банківської діяльності є необхідною умовою для розробки адекватного механізму оцінки якості управління банківською діяльністю.

Дослідженню визначених категорій та їх розмежуванню присвячені наукові праці російських вчених, таких як Я. А. Гейвандова [3], Н. Ю. Єрпілева [5], В. Ю. Миронов [11], В. В. П'ятенкова [22], С. В. Рібакова [23], які дійшли висновку, що «державне регулювання банківської діяльності» є ширшим поняттям, ніж «банківське регулювання». Неоднозначність використання цих категорій у банківській термінології України потребує поглибленого вивчення та обґрунтованого пояснення щодо їхнього вживання, що і обумовлює актуальність дослідження цього питання.

Метою дослідження є визначення сутності економічного змісту понять «банківське регулювання» і «державне регулювання банківської діяльності» та з'ясування відмінностей у їх використанні, що дозволить коректніше описати певні процеси, що мають місце у банківській системі України.

Основні результати дослідження. Причиною неоднозначного підходу до використання понять «банківське регулювання» та «державне регулювання банківської діяльності» є відсутність чіткого законодавчого розмежування між суб'єктами, що здійснюють таке регулювання. Що дає підставу вважати, що терміни тотожні, але це неправильно.

Дискусія з приводу визначення сутності поняття державне регулювання банківської діяльності в науковій літературі триває.

І. С. Попов зазначає, що державне регулювання банківської діяльності являє собою нормотворчу та індивідуально-владну діяльність суб'єктів регулювання, спрямовану на впорядкування створення і діяльності кредитних організацій, банківської системи в цілому, формування та підтримку сталого правового порядку в сфері банківської діяльності, захист прав і законних інтересів її учасників і приватних осіб [16].

Дещо схоже поняття надає В. Ю. Миронов визначаючи державне регулювання банківської діяльності, як здійснення спеціально уповноваженими органами нормативного та індивідуально-владного впливу на банківську систему з метою упорядкування діяльності елементів банківської системи, захисту прав і законних інтересів осіб, що взаємодіють з елементами банківської системи, а також формування та підтримки стійкого правопорядку у сфері банківської діяльності [11].

Відсутність законодавчого визначення поняття «державного банківського регулювання» призводить до неоднозначного його використання. Наприклад, такі автори як Н. М. Конін [8], В. П. Полякова, Л. А. Московкіна [17] описуючи державне регулювання банківської діяльності, розкривають його сутність лише через діяльність центрального банку. Не можна зводити «регулювання державне» тільки до діяльності центрального банку в частині, що стосується вироблення правил, інструкцій, які мають визначити порядок дій комерційних банків та інших кредитних установ. Тільки на основі законодавчої діяльності держави і можуть бути вироблені нормативні документи центрального банку та інших органів, що здійснюють контроль і нагляд за діяльністю кредитних

установ. Законодавча і нормативна база – основа регулювання-управління діяльністю банківської системи в цілому, тобто і центрального банку і комерційних банків, а також бірж, спеціалізованих кредитних установ, усієї інфраструктури фінансового ринку. Законодавча і нормативна база дозволить створити конкурентне банківське середовище, захищаючи або пом'якшуючи руйнівні дії стихійних елементів ринку та його механізмів. [22 с. 19]

Інші автори даючи визначення «банківського регулювання» говорять про «державне регулювання банківською діяльністю» [1, 12, 13]. Наприклад, А. М. Мороз та інші під регулюванням банківської діяльності розуміють насамперед створення провідної правової бази. По-перше, це розробка та ухвалення законів, що регламентують діяльність банків. По-друге, ухвалення відповідними установами, уповноваженими державою, положень, що регламентують функціонування банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив. Вони базуються на чинному законодавстві, конкретизують та роз'яснюють основні положення законів. Законодавчі та нормативні положення визначають такі межі поведінки банків, які сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи [13]. У цьому випадку мова йде саме про державне банківське регулювання, оскільки в нормотворчій діяльності приймають участь не тільки НБУ, а й Президент України, органи законодавчої, виконавчої та судової влади.

На наш погляд, О. Д. Вовчак досить коректно дала визначення поняттю банківське регулювання, під яким розуміють, насамперед, розробку та видання уповноваженими органами конкретних правил та інструкцій, що базуються на чинному законодавстві й визначають структуру та способи здійснення банківської справи [2].

Державне регулювання банківської діяльності здійснюється саме в правовій формі, через відповідні законодавчі та нормативні акти, прийняті органами державної влади. Державне регулювання банківської діяльності здійснюється і через інші, закріплені законом, види діяльності уповноважених державних органів [3, с. 48]. До державних інститутів, що здійснюють державне

регулювання банківської діяльності відносять Президента України, Верховну Раду України, Національний банк України, органи виконавчої та судової влади.

Я. А. Гейвандов виділяє в державному регулюванні банківської діяльності два основних рівня. З одного боку, – це регулювання державою макроекономічних процесів, пов'язаних з грошово-кредитними відносинами. Тому вплив держави здійснюється на всі структурні елементи банківської системи, включаючи Центральний банк, а також приймаються основні напрямки єдиної державної грошово-кредитної політики, здійснюються інші заходи, що прямо чи опосередковано впливають на стан банківської системи і внутрішню політику в державі. З іншого боку, – державне регулювання банківської системи виявляється у здійсненні безпосередньо регулюючої діяльності уповноважених державних органів щодо створення, організації, реєстрації, ліцензування конкретних елементів банківської системи і здійснення ними банківської діяльності [3, с. 53].

Законом України «Про Національний банк України» визначається, що банківське регулювання – одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства [19]. Виходячи з визначення, що закріплене на законодавчому рівні банківське регулювання здійснюється виключно Національним банком України (НБУ).

Для досягнення та підтримки стабільності банківської діяльності в організаційній структурі центрального апарату НБУ існують відповідні департаменти:

- департамент нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду;
- департамент реєстрації, ліцензування та реорганізації банків;
- генеральний департамент банківського нагляду;
- департамент фінансового моніторингу;

- департамент контролю, методології та ліцензування валютних операцій [14].

Як на центральному, так і на територіальному рівні функціонує Комісія Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків, що є «органом, спеціально створеним для проведення скоординованої, зваженої і послідовної політики щодо здійснення нагляду за діяльністю банків в Україні, яка сприятиме успішному функціонуванню українських комерційних банків, надійному захисту інтересів їх вкладників і кредиторів, прогнозуванню та своєчасному реагуванню на зміни, які відбуваються у банківській системі України» [20].

Таким чином, банківське регулювання здійснює виключно НБУ, оскільки до функцій інших державних органів жодним нормативно правовим актом не належить. При цьому НБУ є центральним органом державного управління в сфері грошово-кредитних відносин і це є підставою вважати, що банківське регулювання є державним. Підтвердженням цієї думки є стаття 61 Закону України «Про Національний банк України» в якій зазначається, що «Національний банк здійснює державне регулювання діяльності банків у формах, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність», як безпосередньо, так і через створений ним орган банківського нагляду[19].

Виходячи з того, що банківське регулювання є складовою державного регулювання банківської діяльності постає необхідність схематично окреслити суб'єктів, що приймають участь у державному регулюванні банківської діяльності (рис. 1)

Аналіз відповідної літератури дозволив сформулювати власне визначення поняття державне регулювання банківської діяльності, під яким слід розуміти, процес створення органами державної влади системи норм та правил, що забезпечують стабільність розвитку банківської системи та захист інтересів вкладників та кредиторів банку, а також створюють основи для економічного зростання в державі.

Рисунок 1 – Система органів державного регулювання банківської діяльності

Саме це поняття має фіксуватися в Законі України «Про Національний банк України».

Висновки. За результатами проведеного дослідження слід зробити такі висновки:

1. Відсутність трактування поняття «державне регулювання банківської діяльності» в нормативно-правових актах України призводить до використання його вітчизняними науковцями як синоніма поняття «банківське регулювання».

2. Головна відмінність термінів державного регулювання банківської діяльності та банківське регулювання полягає в суб'єктах регулювання та формах в яких відбувається регулювання. Державне банківське регулювання реалізується завдяки діяльності законодавчої, виконавчої та судової гілок органів державної влади, тоді як банківське регулювання є прерогативою Національного банку України. Саме на законодавчому рівні закріплене поняття «банківське регулювання», як одна із функцій НБУ. Тому, банківське регулювання є складовою частиною державного регулювання банківської діяльності.

3. Запропоновано закріпити в Законі України «Про Національний банк України» термін державне регулювання банківської діяльності, що являє собою процес створення органами державної влади системи норм та правил, що забезпечують стабільність розвитку банківської системи та захист інтересів вкладників та кредиторів банку, а також створюють основи для економічного зростання в державі.

4. Подальшого теоретичного дослідження потребує термін «банківське регулювання», у контексті співвідношення з поняттями «банківський нагляд» та «банківський контроль».

Список використаної літератури

1. Ващенко, Ю. В. Банківське право : навч. посіб. / Ю. В. Ващенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 344 с.

2. Вовчак, О. Д. Кредит і банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. – К. : Знання, 2008. – 564 с.

3. Гейвандов, Я. А. Государственно регулирование банковской деятельности в Российской Федерации (теоретический и организационно-

правовий аналіз) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. / Гейвандов Ян Альбертович. – СПб., 1997. – 355 с.

4. Д'яконова, І. І. Теоретико-методологічні основи функціонування банківської системи України : монографія / І. І. Д'яконова. – Суми : Університетська книга, 2007. – 400 с.

5. Ерпылева, Н. Ю. Банковское регулирование и надзор : новеллы российского законодательства / Н. Ю. Ерпылева // Законодательство и экономика. – 2005. – № 3. – С. 49 – 61

6. Єпіфанов, А. О. Регіональна економіка : навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, І. В. Сало. – К. : Наукова думка, 2000. – 343 с.

7. Законодавство України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main>. – Нормативна база.

8. Конин, Н. М. Административное право России / Н. М. Конин. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 448 с.

9. Костюченко, О. А. Банківське право : підручник / О. А. Костюченко. – 3-е вид. – К. : А.С.К., 2003. – 928 с.

10. Любунь, О. С. Банківський нагляд : підручник / О. С. Любунь, К. Є. Расвський ; Мін-во освіти і науки України. – 2-ге вид., перероб. – К. : ЦНЛ, 2005. – 416 с.

11. Миронов, В. Ю. Финансово-правовые основы банковского регулирования. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Миронов Владислав Юрьевич. – Саратов, 2005. – 219 с.

12. Міщенко, В. І. Банківський нагляд : навчальний посібник / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва. – К. : Знання, 2004. – 406 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

13. Мороз, А. М. Центральний банк та грошово-кредитна політика: підручник / за ред. А. М. Мороза, М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 2005. – 556 с.

14. Організаційна структура НБУ станом на 01.09.2010 [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/NBU/strNBU.pdf>. – Назва з екрану.

15. Орлюк О. П. Банківське право : навч. посіб. / О. П. Орлюк. – Київ : Юрінком Інтер, 2004. – 376 с.

16. Попов И. С. Правовой механизм государственного регулирования банковской деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Попов Илья Сергеевич. – М., 2000. – 208 с.

17. Полякова, В. П. Структура и функции центральных банков : зарубежный опыт. / В. П. Полякова, Л. А. Московкина. – М., 1996. – 192 с.

18. Про банк і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III / Національний банк України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law_BBD.pdf.

19. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : Закон України від 20.05.99 № 679-XIV / Національний банк України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law_NBU.pdf.

20. Про Положення про Комісію Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків [Електронний ресурс] : Постанова

Правління НБУ № 470 від 09.11.98. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0470500-98>.

21. Про положення про структуру системи банківського нагляду Національного банку України та його повноваження щодо адекватного реагування на порушення в діяльності комерційних банків [Електронний ресурс] : постанова Правління НБУ від 17 листопада 1997 року № 380 / Національний банк України. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0486500-97>.

22. Пятенко, В. В. Регулирование деятельности коммерческих банков : дис. .. к.э.н : 08.00.01, 08.00.10 / Пятенко Валентина Витальевна. – Москва, 1999, 162 с.

23. Рыбакова, С. В. Теоретико-правовые основы банковского надзора и России : Монография / С. В. Рыбакова; М-во образования Рос. Федерации; Тамб. гос. ун-т им. Г. Р. Державина. Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2004. – 142 с.

В статье раскрыта экономическая сущность понятий «банковское регулирование» и «государственное регулирование банковской деятельности», которые формируют теоретическую основу банковской деятельности, а также обоснована необходимость разграничения указанных понятий и определены границы их применения.

***Ключевые слова:* банковская система, банковское регулирование, государственное регулирование банковской деятельности, Национальный банк Украины.**

The article revealed the economic substance of the terms "banking regulation" and "government regulation of banking activities", which form the theoretical basis for banking, as well as the necessity of separation of these concepts and defined the limits of their application.

***Keywords:* banking system, banking regulation, globalization, economic system, National Bank of Ukraine.**

Надійшло 14.02.2012

Д'яконова, І. І. Межі застосування понять «банківське регулювання» та «державне регулювання банківської діяльності» [Текст] / І. І. Д'яконова, Є. Ю. Мордань // Європейський вектор економічного розвитку : зб. наук. праць. Вип. 1(12) / Дніпропетровський ун-т ім. Альфреда Нобеля. – Дніпропетровськ, 2012. – С. 66-73.

